

Dygo, Marian

"Historiografia sztuki Gdańska i Pomorza", Zygmunt Kruszelnicki, Wrocław [etc.] 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/2, 362-363

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

największego wsparcia finansowego, dyplomatycznego i militarnego przeciwko Polsce i Szwecji. Zjuzina i Witowtowa wyposażono w drobiazgowo instrukcje zawierające w zależności od pytań strony angielskiej różne, obszernie i lakoniczne wersje wykładu, charakteru i przebiegu „smuty” oraz jej poszczególnych epizodów (głównie starć z Zygmuntem III). Materiały księgi zawierają również wiele różnorodnych informacji: o handlu angielsko-rosyjskim, najemnikach obcych w służbie rosyjskiej, wywiadzie dyplomatycznym Rosji, poddanych rosyjskich posłanych jeszcze przez B. Godunowa na naukę języków do Anglii, obrazie państwa angielskiego w oczach posłów rosyjskich i in.

Księga składa się z dwóch nierównych objętościowo części. W pierwszej znajdują się materiały opracowane przez urzędników Prikazu Poselskiego do prowadzenia rozmów na dworze angielskim wraz z oficjalnymi dokumentami i korespondencją powstałą w trakcie trwania poselstwa. Drugą stanowi część raportu Zjuzina i Witowtowa (całość nie zachowała się).

Opublikowana księga poselska zaopatrzona jest w indeksy nazwisk i geograficzny. Właściwy tekst poprzedza rzeczowy, chociaż nie wyczerpujący wszystkich problemów badania tego typu źródła, artykuł wydawcy. Należy żałować, że tak cenne (m.in. dla historii Polski), sumiennie opracowane źródło wydano techniką offsetową i to w niewielkim nakładzie 300(!) egzemplarzy.

K. S.

A. G. Mankow, *Ułożenie 1649 goda. Kodeks feodalnego prawa Rosji*, Izdatielstwo „Nauka”, Leningrad 1980, s. 272.

Celem A. G. Mankowa było wypełnienie luki w historiografii radzieckiej, która do tej pory nie dała solidnej monografii Ułożenia soborowego 1649 roku. Autor przedstawił historię badań kodeksu (pomiął jednak prawie zupełnie historiografię powszechną), wyjaśnił przyczyny i warunki jego powstania oraz na podstawie norm Ułożenia dał obraz gospodarczej, społecznej, politycznej i prawnej struktury społeczeństwa Rosji w połowie XVII wieku. Zwrócił także uwagę na fakt braku dotąd poprawnego naukowo wydania kodeksu.

Z powodu niezachowania się archiwum komisji opracowującej Ułożenie od dawna utrudniona jest dyskusja na temat jego źródeł prawnych. Autor przychyliła się do stanowiska, według którego nie negując wpływów obcych na treść kodeksu, należy szukać podstawowych inspiracji w rosyjskim ustawodawstwie pierwszej połowy XVII wieku i rodzimej tradycji prawnej. Autor podkreśla, że Ułożenie było pierwszym rosyjskim zbiorem praw, który został wydrukowany (już w 1649 r.). Szybka sprzedaż świadczyła o dużym zapotrzebowaniu społecznym. Odtąd przepisy prawne przestały być znane tylko urzędnikom.

W zasadniczej partii pracy przedstawił autor strukturę społeczno-ekonomiczną społeczeństwa (wotczynnicy, pomieszczycy, chłopci, chołopi, ludność miejska), ustrój polityczny państwa (władza carska, Duma bojarska, sobory ziemskie, prikazy, władza prowincjonalna, wojsko, Kościół) oraz system prawa i sądownictwa.

Książka posiada indeks osobowy (lekturę utrudnia jednak brak indeksu rzeczowego) i słowniczek terminów Ułożenia występujących w tekście.

K. S.

Zygmunt Kruszelnicki, *Historiografia sztuki Gdańska i Pomorza*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1980, s. 88.

W pracy znajdujemy omówienie piśmiennictwa dotyczącego szeroko pojętej twórczości artystycznej regionu gdańskiego, tzn. Gdańska i obszaru nawiązującego do historycznego województwa pomorskiego powstałego w 1466 r. Autor

przedstawił całość piśmiennictwa, od siedemnastowiecznych opisów topograficznych (Krzysztof Hartknoch, Rajnold Curicke) do prac najnowszych (według stanu na czerwiec 1978 r.). Omówiono kolejno: bibliografie ogólne i specjalistyczne, katalogi topograficzne, ujęcia syntetyczne (rozdział I), po czym w kolejnych dwóch rozdziałach literaturę dotyczącą architektury średniowiecznej i nowożytnej (wraz z urbanistyką), malarstwa, grafiki i rzemiosła artystycznego (z podobnym podziałem chronologicznym). W rozdziale ostatnim (IV) przedstawiono piśmiennictwo na temat konserwatorstwa i muzealnictwa; w podsumowaniu sformułowano kilka postulatów badawczych. Pominięto studia nad sztuką prehistoryczną i ludową.

Autor przyjął zasadę integralnego omawiania dziejów badań nad sztuką Pomorza, bez podziału na piśmiennictwo dotyczące Gdańska i pozostałego regionu, a to z uwagi na to, że „początkowo interesowano się obiektami i zagadnieniami samego Gdańska, następnie zaś stawiała w polu uwagi analogiczna problematyka na tzw. prowincji” (s. 6). Nie da się jednak ukryć, że dominacja problematyki gdańskiej w omawianej literaturze utrudnia odszukanie fragmentów dotyczących piśmiennictwa związanego ze sztuką mniejszych ośrodków Pomorza.

Praca przynosi nie tylko rzetelne zestawienie literatury przedmiotu. Autor wydziela także poszczególne etapy badań nad sztuką regionu (podkreśla znacznie piśmiennictwa z w. XVII i XIX), systematyzuje poglądy i argumenty poszczególnych badaczy, określa stopień ich aktualności naukowej (lub przydatności źródłowej) oraz obecny stan badań nad poszczególnymi problemami.

Ujęcie takie pozwala na wskazanie luk w dotychczasowym stanie wiedzy. Potrzeby badawcze są zaś różnorakie: od węzłowych („Katalog Zabytków Sztuki”, badania nad architekturą, rzeźbą i malarstwem od drugiej połowy XV w., sztuką regionu w XVIII i zwłaszcza XIX w., rzemiosłem artystycznym, środowiskiem artystycznym w Gdańsku międzywojennym i powojennym) do szczegółowych (brak np. naukowej monografii Żurawia Gdańskiego).

Praca zaopatrzona została w indeks nazwisk. Ukazała się pod patronatem Gdańskiego Ośrodka Ochrony Dóbr Kultury.

M. D.

Antoni Leszczyński, *Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII w. do 1795 r. (Studium osadnicze, prawne i ekonomiczne)*, Żydowski Instytut Historyczny, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1980, s. 273.

Po opublikowanej w 1975 r. pracy M. Horna „Żydzi na Rusi Czerwonej w XVI i pierwszej połowie XVII w.” jest to druga w ostatnich latach próba monograficznego opracowania regionalnego dziejów ludności żydowskiej w okresie staropolskim. Autor, uczeń prof. Horna na podstawie dość obfitego materiału źródłowego (liczne archiwalia polskie, częściowo wykorzystane źródła hebrajskie — tzw. księgi pamiątkowe i kroniki — pinkasy — niestety bez tykocińskich, goniądzkich i boćkowskich) i bogatej literatury (tu z kolei brak prac A. Barona) próbuje odtworzyć dzieje Żydów ziemi bielskiej. Zgodnie z układem formalnym pracy (wzorowanym wyraźnie na wcześniejszej książce M. Horna) A. Leszczyński omawia kolejno: 1. Osadnictwo żydowskie w ziemi bielskiej począwszy od XV wieku, dzieląc je na cztery okresy; 2. Sytuację prawną Żydów na tym obszarze — zbyt chyba dowolnie posługując się zróżnicowanymi czasowo i jakościowo, a dość skąpymi fragmentami ustaw regulujących sytuację Żydów między XVI a XVIII wiekiem; 3. Różne gałęzie rzemiosła żydowskiego; 4. Handel; 5. Kredyt i dzierżawy.